

เมืองฟ้าแดด

ของ

ม.จ. สุกุทรทิศ กิศกุล

อนุต้นขจากบทความของพันตรี Erik Seidenfaden ในวารสารของสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ (BEFEO) เดิมที่ ๔๔ ตอนที่ ๒ ค.ศ. ๑๙๕๔ เรื่อง "กนกนครถิ่นฐานของมอญโบราณทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยและศิลปะวัตถุ" คุณมานิต วัลลโภดม หัวหน้ากองโบราณคดี กรมศิลปากร และคุณเจริญ มานิช ข้าราชการในกองโบราณคดี จึงได้ออกไปทำการสำรวจยังสถานที่นั้นเมื่อวันที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๗ ผู้เขียนต้องขอขอบคุณท่านทั้งสองที่กรุณาให้รายละเอียดแก่ผู้เขียนจนสามารถแต่งบทความนั้นขึ้นมาได้และขอขอบคุณคุณคุณเขยน ยมศิริ ที่ช่วยตีความหมายของรูปบางรูปให้กระจ่างขึ้นด้วย

เมืองฟ้าแดดมีบริเวณล้อมรอบหมู่บ้านบ้านเด็มา ซึ่งแต่ก่อนเรียกว่าบ้านมะค่อม อยู่ในตำบลหนองแปน อำเภอภมมดาสัย ในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ทางที่จะไปถึงที่ง่ายที่สุดก็โดยรถยนต์จากกรุงเทพฯ ผ่านจังหวัดกาฬสินธุ์และอำเภอภมมดาสัย

ทางทิศตะวันตกนอกเมืองฟ้าแดด ตาม

ทางที่จะไปยังหมู่บ้านหนองแปนนั้นใหญ่อยู่แห่งหนึ่งเรียกว่าโนนฟ้าแดด มีระยะอยู่กวางเนินแห่งนี้ ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเนินแห่งนี้มีซากพระเจดีย์รูปสี่เหลี่ยมอยู่องค์หนึ่ง ยังมีซากพระเจดีย์อยู่อีกแห่งหนึ่งทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ห่างจากคูเมืองประมาณ ๒๐๐ เมตร อิฐของซากโบราณสถานแห่งหนึ่งมีขนาด ๒๒ x ๑๓ x ๖ ซม.

รูปร่างของเมืองฟ้าแดดไม่ได้เป็นดังที่พันตรี Seidenfaden กล่าวไว้ คือมีรูปร่างค่อนข้างยาว (คั่นพื้นที่) กำแพงเมืองประกอบด้วยเชิงเทินดิน ๒ ชั้น มีคอกกวางคูกว้างประมาณ ๑๙ เมตรและเชิงเทินดินสูงประมาณ ๒ หรือ ๓ เมตร กว้างประมาณ ๖ เมตร เชิงเทินดินชั้นนอกวัดโดยรอบได้ประมาณ ๕ กิโลเมตรและระยะระหว่างจุด ก. และ ข. นั้นยาวประมาณ ๓,๓๕๐ เมตร บางแห่งชาวบ้านได้ขุดทำลายเชิงเทินดินเสียแล้ว เหตุนี้จึงเป็นการยากที่จะทราบได้ว่าบรรดาประตูเมืองนั้นอยู่ที่ไหน

ทางทิศเหนือของเมืองฟ้าแดด ภายในเชิงเทินนั้นมียอดรอยของเมืองที่เก่าและเล็ก

กว่า มุกและเข็งเทินดินล้อมรอบแตรมซาก
โบราณสถานทำด้วยอิฐอยู่ในนั้น ในบท
ความของพันตรี Seidenfaden พระบาทสมเด็จพระ
วิบูลย์ได้ทรงผลิตว่าซากเมืองโบราณนี้เป็นซาก
ของพระเจดีย์ ทางใต้ของซากเมืองโบราณ
ภายในเมืองฟ้าแดดนมพระธาตุยาคู ซึ่งเป็น
พระเจดีย์เหลี่ยมย่อมก่อกด้วยอิฐ แต่พระธาตุ
ยาคูก่อสร้างอยู่บนกองอิฐซึ่งคงจะเป็นซาก
ของพระเจดีย์สมัยทวารวดี ซากของพระ
เจดีย์สมัยทวารวดีคนมอฐี ๒ ขนาด คือ ๒๕ x
๒๙ x ๖ ซม. ขนาดหนึ่ง และ ๒๐ x ๒๙ x ๓๐
ซม. อีกขนาดหนึ่ง ทั้งสองขนาดนี้เป็นอิฐ
สีแดง ได้ค้นพบพระพิมพ์แบบทวารวดีใน
บริเวณนี้ด้วย

ทางทิศตะวันตกของพระธาตุยาคูมีเนิน
อกแห่งหนึ่งเรียกว่าโนนวัดตั้ง บนเนินนม
กอกศิลาแดงและอิฐซึ่งคงจะเป็นฐานของ
โบสถ์ ณ ที่นี้ได้ค้นพบซากพระพุทธรูปทำ
ด้วยหินทรายปางสมาธิ แต่เป็นกรวยากที่
จะทราบได้ว่าอยู่ในศิลปะแบบไหน ทางทิศ
เหนือของเนินนมวัดระใหญ่ขนาด ๓๐๐ x ๔๐ ม.
มีนาเต็มอยู่เดิม

ทางทิศใต้ของพระธาตุยาคูและโนนวัดตั้ง
ก็คือหมู่บ้านเด็มา ไคหมู่บ้านเด็มานมวัด
ตั้งมีปัจจุบันชื่อว่า วัดโพธิ์ศรีเด็มา รอบ
พระอุโบสถของวัดนมแผ่นหินทรายทำเป็นรูป
เด็มาอยู่เป็นจำนวนมาก ได้รวบรวมกันมา

ไว้ ณ ที่นี้เมื่อประมาณ ๒๕ ปีมาแล้ว
เหล่านี้ได้ค้นพบทั้งในและนอกเข็งเทิน และ
ไม่สามารถจะทราบได้ว่าทำขึ้นเพื่อจะตั้งบน
เข็งเทินเหล่านี้หรือเปล่า ไม่ได้เคยพบแผ่น
โคลนเข็งเทินเลย โบสถ์เด็มาเหล่านี้ส่วนมากมี
ขนาด ๓๐๕ x ๙๕ x ๓๐ ซม. บางแผ่นก็เกิดยง
บางแผ่นก็สภาพดีก็อยู่บนเนิน ในที่นี้ผู้เขียน
จะกล่าวถึงเฉพาะโบสถ์เด็มา ๗ แผ่นซึ่งสภาพดีก็
ข้างบนยังอยู่ค่อนข้างบริบูรณ์เพื่อใช้

ภาพสลักเหล่านี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า
ศิลปะแบบนี้เป็นศิลปะแบบทวารวดี ซึ่งเจริญ
ขึ้นในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยเฉพาะที่นคร
ปฐม ดังแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๓ - ๑๖

จากสภาพที่กล่าวมาของโบราณคดีกรรม
นี้ผู้เขียนได้ ผู้เขียนเห็นว่าภาพสลักบนโบ
สถ์เด็มา ๗ แผ่นนี้อาจจะแบ่งออกได้เป็น ๓ ชนิด
หรือ ๓ ระยะ คือ

ชนิดที่ ๑ มี ๔ แผ่น

แผ่นที่ ๑ แสดงรูปพระพุทธรูปปางเสด็จ
ลงจากดาวดึงส์ มีพระอินทร์และพระพรหม
อยู่ ๒ ข้าง ภาพสลักแบบนี้ได้ค้นพบเป็น
จำนวนมากที่จังหวัดนครปฐม ดังที่พันตรี
Seidenfaden ได้กล่าวไว้ อิทธิพลของศิลปะ
คุปตะจากอินเดียจะเห็นได้ชัดจากทรวด-
ทรงและจีวรของพระพุทธรูป ลักษณะของ
พระบาทที่ท้าวค่อนข้างหยาบผิดกับบรรดารูป
ที่นครปฐม แสดงให้เห็นว่าช่างที่สลักนั้นคง

เทวดาทรงนบนแบบแปลกซึ่งไม่เคยพบในท้องถิ่น อาจจะเป็นแบบโดยเฉพาะของท้องถิ่น คือนางผ้ามชายพก และปล่อยชายผ้าให้ลอยอยู่ข้างล่าง พึงสังเกตว่านอกจากชายพกและชายผ้าที่ลอยอยู่ข้างล่างแล้ว บนองค์เทวดาซึ่งอยู่ทางด้านซ้ายของพระพุทธรูปคนจะมีชายผ้าเล็ก ๆ โผล่ออกมาจากบนเอว อยู่ภายใต้ข้อพระหัตถ์ซ้าย

แผ่นที่ ๒ แสดงภาพพระพุทธรูปองค์เล็กจากเดิมมายังเมืองกบิลพัสดุ์ภายหลังที่ใต้ทรงครุฑแล้ว พระนางพมพา พระมหาดีกาดังย้ายพระเกศาเซตพระบาทอยู่ทางด้านซ้ายของพระพุทธรูป และโอรสคือพระราहुลกักาดังขไปยังพระพุทธรูปตา ภาพสลักแผ่นนี้แสดงให้เห็นถึงสถาปัตยกรรม

จะมีลมออกจนข้างจากต เมฆซึ่งมีเทวดาเกาะอยู่เหนือหนมดกขณะคล้ายกับเมฆที่ตักอยู่บนอิฐ ๓ พระธาตุพนม พระธาตุพนมเป็นพุทธสถานที่สำคัญทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย แต่เวลาที่สร้างนักษังไม่วิกนแหม มงกุฎที่บรรดาเทวดาดมพนมถมดกขณะเหมือนกับมงกุฎของเศียรปฐนบนเศียรหงษ์ทงหวดนครปฐม เครื่องอาภรณ์ของเทวดานนขงคมีน้อยมาก ผาที่

กรรมที่ทาคด้วยไม้ของสมัยทวารวดีหรือชียงน้อยก็เป็นศิลปะทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของแบบทวารวดี ลวดลายบนหน้าบหมดกขณะเหมือนกับลวดลายปูนปั้นซึ่งค้นพบที่นครปฐม บนส่วนล่างของใบเสมาจนถึงถึงซึ่งอาจจะเป็นกำแพงเมืองหรือกำแพงพระราษวงศ์ได้ มีประตูค่อนข้างตั้ง เจ้าชายทางด้านขวามือของพระพุทธรูปองค์แตงองค์ตั้งเทวดาในภาพแผ่นที่ ๑ ทุกประการ คือ

มิ่งกุฎกมตลักษณะเช่นเดียวกัน ทรงผ้าดอຍ
ชายและมีชายผ้าเล็ก ๆ โผล่ออกมาจากบน
พระองค์ทางด้านขวาด้วย

แผ่นที่ ๓ แสดงภาพเทวดาหรือเจ้าชาย
กำลังทำท่าเห็นอโยธิน ภาพนี้แสดงให้เห็น

มาตั้งในภาพแผ่นที่ ๑ และ แผ่นที่ ๒ แต่จะ
เริ่มมตลักษณะใหญ่ขึ้น ซึ่งจะเห็นได้อย่าง
ชัดเจนในบรรดาภาพชนท ๒ ฉะนั้น ภาพ
จึงคิดจะเป็นหัวต่อระหว่างภาพในชนท ๑ และ
ชนท ๒ บุคคลในภาพนมมคล้ายกับศิลปะ
อินเดียแบบหลังคุปตะ ซึ่งมีอายุอยู่
ในราวตั้งแต่ พ.ศ. ๑๓๐๐ มาก เจ้า
ชายและเจ้าหญิงนั้นคงจะทรงผ้า
แบบนักรบ

ชนท ๒ มี ๒ แผ่น

ภาพสลักชนท ๒ นี้จะสลักแบบ
กว่าชนท ๑ และส่วนต่างของใบเต้มา
ก็จะมีลายบัวหงายอย่างเดียวหรือ
บัวคว่ำและบัวหงายมีเกสรประกอบ
ลักษณะเครื่องแต่งกายของเทวดา
และเจ้าชายก็แตกต่างกันไปจากภาพ
ในชนท ๑ คือชายผ้าเล็ก ๆ ในภาพ
ที่ ๑ และ ๒ ที่ค่อนข้างใหญ่ขึ้นใน
ภาพที่ ๔ นั้น จะมีลักษณะใหญ่ออก
มาอย่างแท้จริง มีเข็มขัดทำด้วย

ถึงความสามารถของช่างสลักในศิลปะแบบ
ทวารวดีในดินแดนที่ห่างไกลเช่นนี้ได้อย่าง
ชัดเจน

แผ่นที่ ๔ แสดงภาพบุคคลกำลังรับคำสั่ง
จากเจ้าชายและเจ้าหญิงหน้าบรรณศาลา
กลางป่า ฟังสั่งเกิดว่าในเครื่องแต่งกายของ
ผู้รับคำสั่งนั้น ชายผ้าเล็ก ๆ จะไม่โผล่ออก

เพชรพลอยคาดอยู่ ลักษณะวิวัฒนาการ
เช่นนี้ไม่เคยปรากฏเลยที่นครปฐม และ
ก็อาจจะจัดได้ว่าเป็นวิวัฒนาการของศิลปะ
แบบทวารวดีในท้องถิ่นโดยเฉพาะ ลักษณะ
การนุ่งผ้าแบบนักรบคล้ายคลึงกับปฏิมากรรม
เขมรในพุทธศตวรรษที่ ๑๓ มาก แต่จะร่วม
เวลาเดียวกันหรือไม่ ผู้เขียนไม่ขอยืนยัน

นาย Dupont นักปราชญ์ฝรั่งเศสผู้มาตั้ง
แก๊งกรรมที่กรุงเทพฯ ได้บอกแก่ผู้เขียนว่า
ลักษณะชายผ่านภาพสลักแบบทวารวดี
ของถนนท่าเห็นได้ชัดกว่าชายผ่านปฏิมา
กรรมเขมรเป็นอันมาก เพราะภาพสลักแบบ
ทวารวดีเป็นภาพสลักบนแผ่นหิน แต่ปฏิมา
กรรมเขมรนั้นเป็นปฏิมากรรมศิลาที่ดูได้
รอบด้าน

ภาพในรูปที่ ๕ และ ๖ นั้นยากที่จะอธิบาย
ภาพที่ ๕ แสดงรูปเจ้าชายซึ่งกำลังอาจจะถือ
อาวุธอยู่ในมือ กำลังจ้องมองพระพุทธรูปองค์
ซึ่งกำลังประทับอยู่เหนือเมฆ ภาพที่ ๖ นั้น
อาจจะเป็นภาพที่แสดงถึงเวสต์สันตรชาดก

รูปที่ ๓ มี ๑ แผ่น

ในแผ่นที่ ๗ นี้ แสดงภาพพระพุทธรูปองค์
และฐานศิษย์ ภาพพระพุทธรูปของคันทัน
ลักษณะสูงขลุ่ยเหมือนกับพระพุทธรูปแบบ
ทวารวดี ซึ่งดูได้รอบด้านและค้นพบที่จังหวัด
ชัยภูมิ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของ
ประเทศไทย ปัจจุบันนี้ตั้งอยู่ในพิพิธ
ภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพฯ ภาพนี้อาจ
จะเป็นฝีมือช่างไทยสลักก็ได้ เพราะเหตุช่าง
ไทยนั้นมักจะนิยมทำวัตถุที่มทรวดทรงค่อนข้าง
สูงขลุ่ย เรียกว่าชางบน ดังจะเห็นได้
จากพระพุทธรูปแบบสุโขทัย การก่อร่าง
สถาปัตยกรรม เป็นต้นว่า พระปรางค์ พระ

เจดีย์ เป็นต้น ภาพด้านศิษย์นั้นคงมุ่งมาดอย
ชาย มีชายผ้าใหญ่ออกมาบางครั้งในภาพ
ขนาบ ๒ ทุกประการ ฉายบังดวงตาข้าง
คงอยู่แบบภาพขนาบ ๒

ด้วยลักษณะการแตกต่างเช่นนี้ ผู้เขียน
จึงเห็นว่าใบเต้มาที่เมืองฟ้าแดดคนอาจจะแบ่ง
ออกได้เป็น ๓ ระยะ จากรูปถ่ายปรากฏว่า
ใบเต้มาขนาบ ๒ นั้นดูจะมีมากที่สุด คือมี
๗ แผ่น

คือรูปทวารวดีได้แผ่ขนมาอย่างภาคตะวันออก
ออกเฉียงเหนือของประเทศได้อย่างไรนั้น ยัง
เป็นของที่ยังไม่ทราบกันแน่นอน เมื่อเร็ว ๆ
นี้ กองโบราณคดีได้ค้นพบศิลาจารึก & หดก
ที่จังหวัดชัยภูมิ คำศัตราจารย์ยอร์ช เซเดิ้ล
ผู้ซึ่งได้ตรวจจดจำเนาศิลาจารึกที่กองโบราณ
คดีส่งไป ได้กล่าววาศิลาจารึกเหล่านี้อาจจะ
เป็นของอาณาจักรซึ่งปัจจุบันนี้ยังไม่รู้จักกัน
ก็ได้ ผู้เขียนหวังว่าการอ่านของคำศัตรา
จารย์ยอร์ช เซเดิ้ล คงจะช่วยขบปัญหา
ได้บ้าง

ผู้เขียนไม่ทราบว่าจะเกิดใต้อันตี Seiden-
faden จึงเรียกชื่อเมืองฟ้าแดดว่า กนกนคร
และถ้าจะมีชื่อเช่นนั้นจริงก็คงจะแปลว่าเมือง
ทองมากกว่าเมืองรวงข้าว อย่างไรก็ตาม
เราก็คงขอขอบคุณพันตรี Seidenfaden ที่
ได้สนับสนุนให้มีการสำรวจเมืองนี้.